

דְּבַר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וּשְׂאֵלוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רֵעוּתָהּ כִּי
כֶּסֶף וְכֹלֵי זָהָב (שמות יא ב)

כסף של מצוה

וברש"י דבר נא - אין נא אלא לשון בקשה, בבקשה ממך הזהירם על כ
שלא יאמר אותו צדיק אברהם, ועבדום ועינו אותם קיים בהם, ואחרי כן יצא
ברכוש גדול לא קיים בהם.
שלא יאמר אותו צדיק

אך עכ"פ רבים וטובים תמהו בביאור דברי רש"י הללו וכי הקדוש ברוך הוא
צריך לקיים הבטחתו רק בגלל שלא יאמר אותו צדיק ועבדום ועינו אותם קיים
בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם, הלא הקדוש ברוך הוא צריך
לקיים בגלל שהוא הבטיח.

אולם הרבי מקלויזנבורג זצ"ל הוסיף לשאול, הלא אברהם אבינו אינו שואל
שאלות על הנהגת השם, וכמו שהבאנו בתחילת פרשת וארא את דברי חז"ל
שביקשה מידת הדין לפגוע במשה מפני שאמר למה הרעות, הוא לא היה כמו
האבות שאע"פ שהבטיח הקדוש ברוך הוא לאברהם "כי ביצחק יקרא לך זרע",
ולמחר הוא אומר לו העלהו לעולה הוא אינו שואל שאלות, הקדוש ברוך הוא
מבטיח לו את הארץ והוא צריך לקנות קרקע לקבורת שרה בהון עצום, והוא
אינו שואל מאומה, כיון שאברהם אבינו מתהלך עם הקדוש ברוך הוא בתמימות
ולעולם הוא לא שואל שאלות, מדוע דוקא כאן יאמר אותו צדיק.

ביאר זאת הרבי זצ"ל על פי סיפור שהתרחש עמו בזמן השואה, במחנות
הכפיה של הנאצים ימ"ש, הם עבדו שתיים עשרה שעות מבוקר עד לילה, רק
אז יכלו להניח את עצמותיהם הדואבות על הדרגשים, בין אותם יהודים שבורים
ורצוצים, היה יהודי משומד רח"ל שכבר אביו השתמד, והנה באחת הלילות
כאשר הם מנסים להרדם בשינה טרופה, פונה אותו משומד לרבי מקלויזנבורג
ואומר לו: רבי לי יהיה עולם הבא בדיוק כמוך, שואל אותו הרבי זו מנין לך?
אמר לו אותו יהודי אני אומר להקב"ה, אם בשביל לקבל מכות והשפלות
מהנאצים אני נחשב כיהודי למרות שאני משומד ואבי משומד, הרי שאני גם
יהודי בשביל לקבל עולם הבא.

אמר לו הרב מקלויזנבורג בדבריך תירצת לי קושיא עצומה, חז"ל אמרו שלא
יאמר אותו צדיק, והלא אברהם אבינו אינו טוען מאומה הוא מקבל הכל
בתמימות, אולם עם ישראל במצרים היו שקועים במ"ט שערי טומאה, ויכולה
מידת הדין לטעון שההבטחה של "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", היתה מיועדת
רק לבני אברהם יצחק ויעקב, אם יראו כאברהם וישמרו את דרכו, אולם עתה
שהגיעו להיכן שהגיעו לא מגיעה להם הבטחה זו, יטען אברהם אבינו את טענתך
לפני בורא עולם, ועבדום ועינו אותם קיים בהם, אם הם נחשבים כבני לענין
סבלות מצרים, הרי הם בני גם לענין הרכוש גדול.

קדש לי כל בכור וגו' ויאמר משה אל העם זכור וגו'. יש להתבונן מדוע לא אמר משה תיכף דין קידוש בכורים, והפסיק בפרשה אחרת יו"ט של פסח ותפילין ואח"כ בפרשה שני' חזר לדין קידוש בכורים. ואין לומר כמ"ש הרמב"ן בכמה מקומות שפעם מקצר בדיבור השי"ת אל משה ופעם בדיבור משה אל העם כי בידוע שמה ששמע משה לאמור אל העם בודאי אמר, וכן מה שאמר בודאי שמע, דהא אמרו אח"כ ואין השאלה אלא על האיחור. ונראה דהנה כבר כתבנו בשם כ"ק זקיני זצללה"ה מקאצק דבכל המכות שהיו למצרים נפתח כנגדן לישראל בקדושה וזה נגוף ורפוא נגוף למצרים ובזה עצמו הי' רפוא לישראל, עכ"ד. ולפי"ז במכת בכורות שהיא ביטול הראשית שלהם, לעומתה נתרוממה ונתקדשה הראשית בישראל. והנה יש ראשית בכל דבר, פסח הוא ראשית מועדי וזמני ישראל, א"י ובהמ"ק זה הוא ראשית העולם, ובנפש הראשית הם המוח והלב. והנה אלו הם הראשית של עולם שנה ונפש, וכולם בפרשה זאת, והי' כי יביאך ועשיית הפסח בבהמ"ק וחג הפסח אכילת מצה ואיסור חמץ הרי הראשית של עולם ושנה, ותפילין של יד נגד הלב ושל ראש נגד המוח היא הראשית בנפש לקדש את הלב זה תשוקת האדם, והמוח זה המחשבה, וכתוב בין עיניך אף שמקומם בגובה של ראש לרמוז שקדושת המחשבה תלוי' בראיית העינים, כי המחשבה כמעט אינה ברשות האדם שלא יפול לו דבר מה במחשבתו וברשות האדם הוא רק שלא יחזיק במחשבה ושיסירה ממנו אבל שלא תפול עליו כלל ולא תבוא אליו זה תלוי' בשמירת העינים וכמ"ש (משלי כ"ג) תנה בני לבך לי ועיניך. ואחר הראשית נגרר הכל וזה למען תהי' תורת ה' בפיוך והוקשה כל התורה לתפילין, כי זה יסוד כל התורה, ואם האדם מקדש את לבו ומוחו אז שוכנת אתו תורת ה' בקרבו ממש ואורייתא וקב"ה כולא חד. והנה מצד קדושת הראשית שבאדם עצמו מזה נסתעף שגם הראשית שחוץ לגופו נתקדש, וזה קידוש בכורות ראשית הבנים. וראשית קנינו הוא ראשית בהמה טהורה. ואף כל דבר המשמש לגופו, הוא פטר חמור, נמי יש לו קדושה לפדיון, וכל אלה מסתעפים מקדושת הראשית שבאדם עצמו וזה סיבה לזה:

ויש לומר עוד דפסח דעיקרו אינו אלא לאכילה וכן מצה ואיסור חמץ מקדש את הגוף. ותפילין של יד שצריך שימה כנגד הלב מקדש את הנפש שמשכנה בלב. ותפילין של ראש מקדש את השכל שמשכנה במוח בגוב

** Please treat this text with respect / Responsa Project Bar Ilan University **

דָּבַר וְאָמַרְתָּ לְהָאָמְרוּ אֲדֹנָי יְהוֹקֵה הַנְּבִי עֲלֶיךָ פְּרָעָה מֶלֶךְ-מִצְרַיִם הַתְּנִים הַגְּדוֹל הַרְבֵּץ
בְּתוֹךְ יִאֲרִי אֲשֶׁר אָמַר לִי יִאֲרִי וְאֲנִי עָשִׂיתָנִי:
תְּהִלִּים פֶּרֶק יח פסוק כז

עם-נגר תתבגר ועם-עקש תתפתל:

מאמרי פחד יצחק מאמר צ

א. ברצוננו לא ליתן לחג פסח זה לעבור מבלי שנעמוד על ביאורה של תמיהה שעומדת לפני רבים, בענין שלושת הימים שאמר משה לפרעה "דרך שלושת ימים נלך במדבר". ובאמת אחר כך בצאתם מצאנו שביום הרביעי כשלא חזרו ישראל התחיל פרעה לרדוף אחריהם להחזירם. ואיזה ענין היה בתחבולה ובערמומיות זו, הלוא היציאה היתה ב"יד רמה", ולמה להם להזדקק לתחבולות?

ב. ונקדים את התשובה על פי ציור מדברי רבנו יונה בתיקון קלקולים, והוא שהתיקון יהיה על משקל ובדומה להקלקול. ומביא דוגמא ויסוד לכך מלשון הכתוב "פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך", על לא שמרתי לא נאמר אלא "על לא שמרו תורתך". עינים מורידים דמעות על זה שהן לא שמרו. הדמעות משמשים ככלי בתיקון, מפני שהם, העינים, היו אלו "שלא שמרו". ומוזה היסוד יצא לנו שהתיקון יהיה באותה מקום של הקלקול.

ג. וכשם שזה נוהג בעבודת אדם הפרטי כך מוצאים דרך תיקון זה בעניני כלליות העולם. והוא המפתח לדברי הגר"א על זה ש"בא אחיך במרמה". הנהגתו של יעקב עם עשו היתה על דרך מרמה, "ויעקבני זה פעמיים", על משקל ועל פי הכלל: "ועם עקש תתפתל". צורת עשו מתחילתו הוא כבעל מרמה. "בגדי עשו החמודות", היו אלו בגדי אדם הראשון. וההקדמה "ארויסצונארן די בגדים פון אדם" (לרמות ולגזול בגדי אדם) היא "והנחש היה ערום". ואם כן יסוד הקלקול של הנחש הוא ב"ערמומיות", והתיקון הוא בדוקא באופן של "ועם עקש תתפתל".

ד. "שופרא דיעקב מעין שופרא דאדם הראשון", וכל עבודתו של יעקב אינה אלא להחזיר את דרגת האדם לקדמותה. ולכך בא על עשו במרמה. "עם עקש תתעקש". עד כאן דברי הגר"א. וביאורם: הלוא ראינו שיסוד בתיקון קלקולים הוא להשתמש באותו קו של הקלקול. ואם שרש הקלקול, בערמה; גם התיקון עובר דרך "שענר" זה. ולפי זה יוצא לנו שאין "עם עקש תתעקש" צריך להיתפס בדרך מתן-היתר להנהגה של עקשות, למרמה, אלא שיש כאן בדוקא דרך התיקון של ערמה עובר דרך מדה זו עצמה.

ה. והנה עיקר ענין יציאת מצרים היא ליצור "אתם קרויים אדם"¹⁰, החזרת אדם הראשון לדרגתו. והוא תיקון עולמי לקלקול "והנחש היה ערום". ולכך מוכרח שתמצא ביציאת מצרים הנהגה של ערמומיות. הנהגה עם פרעה היא חשבון הנהגה עם ה"נחש". וזה מכריח ערמומיות, בלי זה יש חסרון בתיקון הקלקול. והמקום היחידי של ערמומיות ביציאת מצרים היא בקשת "שלושת ימים". אין לראות בבקשת שלושת ימים באופן הבנה ילדותית, שתהיה עצה סתם בכדי לצאת מידיה של פרעה, אלא שהענין כמו שנתבאר.